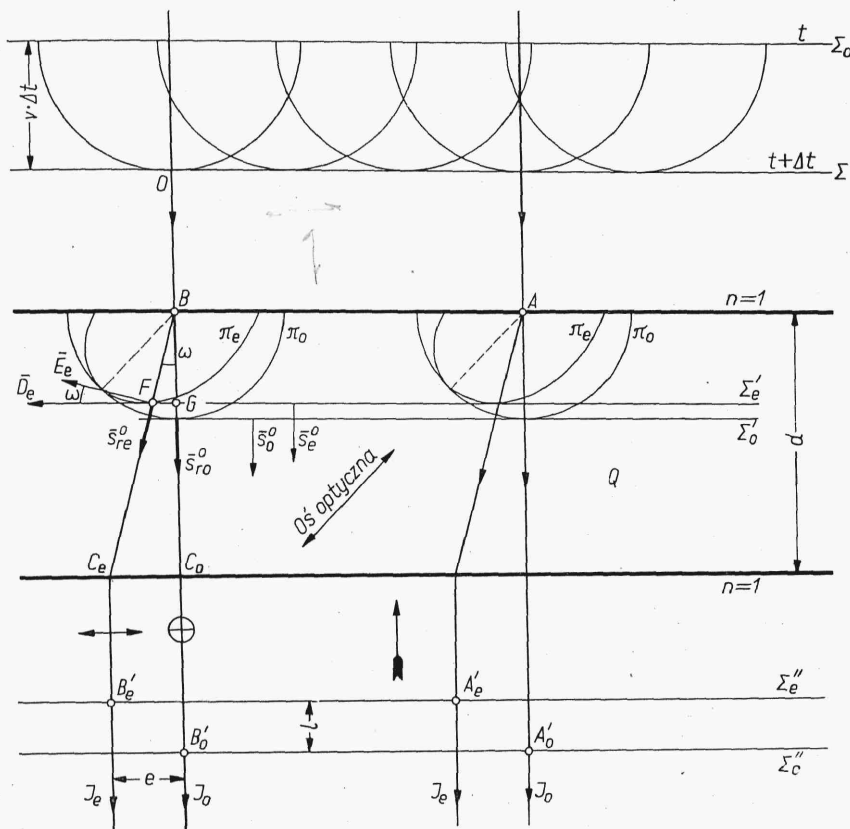

3.5.3. Przechodzenie fali przez płytkę płasko-równoległą

Niech będzie fala płaska Σ (rys. 3.95) padająca prostopadłe na płytkę kryształu (np. dodatniego) z osią optyczną leżącą w płaszczyźnie rysunku. Do wyznaczenia fali w ośrodku anizotropowym zostanie zastosowana konstrukcja *Huygensa*, uprzednio wykorzystana przy zjawiskach dyfrakcji. Każdą powierzchnię falową w pewnej chwili t można uważać za zbiór wtórnych źródeł wysyłających wtórne fale. Po dowolnym czasie Δt obwiednia wtórnych fal będzie nową powierzchnią falową daną w chwili $t + \Delta t$. Na rysunku 3.95 pokazano tworzenie się fali Σ' z Σ_0 w ośrodku

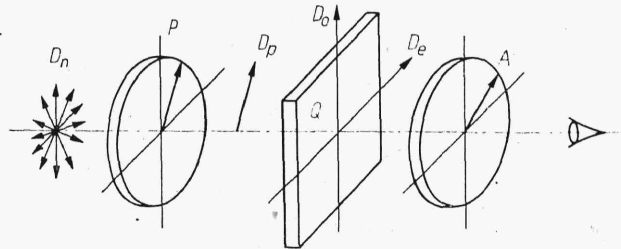
Rys. 3.95

izotropowym dla przypadku kiedy wtórne fale są sferyczne. Jeżeli fala dotrze do granicy ośrodka anizotropowego, wówczas z każdego punktu tej fali rozejdą się fale wtórne w postaci dwóch zaburzeń: zwyczajnego i nadzwyczajnego, tworzące po pewnym czasie Δt powierzchnie π_0 i π_e zgodnie z kształtem powierzchni falowych charakterystycznych dla danego kryształu i kierunku osi optycznej. Obwiedniami tych fal są powierzchnie Σ'_e i Σ'_0 będące powierzchniami falowymi w ośrodku anizotropowym. Promień OB w ośrodku izotropowym prostopadłym do czoła fali Σ , w ośrodku anizotropowym zostaje rozdzielony na dwa promienie BC_0 i BC_e . Pierwszy promień jako zwyczajny, z uwagi na sferyczność jego powierzchni falowej

rozchodzi się zgodnie z prawami ośrodka izotropowego, drugi mimo, że pada na płytkę pod kątem prostym zostaje odchylony o kąt ω zależny od położenia osi optycznej i różnicy współczynników załamania ($n_0 - n_e$). Fakty te podane tu bez dowodu można wyprowadzić z równań *Maxwella*, z których ponadto wynika, że obydwa zaburzenia są spolaryzowane liniowo (zachodzi to również dla kryształów dwuosiowych) i wektory indukcji elektrycznej $\vec{D}$ są prostopadłe do kierunku rozchodzenia się obydwu fal wyznaczonych przez wersory $\vec{s}_e^0$ i $\vec{s}_o^0$. Dla fali nadzwyczajnej wektor $\vec{D}_e$ leży w płaszczyźnie pokrywającej się z osią optyczną, zaś wektor $\vec{D}_o$ w płaszczyźnie do niej prostopadłej. Wektor elektryczny $\vec{E}_e$, który zgodnie z zależnością (3.185) nie pokrywa się z $\vec{D}_e$, leży również w płaszczyźnie przechodzącej przez oś optyczną. A ponieważ kierunek rozchodzenia się energii, a więc i promienia $\vec{s}_e^0$, opisany przez wektor *Poyntinga* (p. 1.2.2) jest prostopadły do wektora elektrycznego, wówczas ogólnie nie może on się pokrywać z kierunkiem rozchodzenia się fali $\vec{s}_e^0$. Prędkość fali v , której miarą jest odcinek BG , nie jest równa prędkości promienia v_r (odcinek BF). Prędkości tych nie rozróżniano dla ośrodków izotropowych, a więc i dla promienia zwyczajnego, ponieważ były one sobie równe. Dla uzupełnienia kierunek wektora indukcji magnetycznej pokrywający się z wektorem magnetycznym $\vec{H}$ jest prostopadły w obu przypadkach do wektorów $\vec{E}$ i $\vec{D}$.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można powiedzieć, że fala płaska padająca na płytkę płasko-równoległą kryształu pod kątem prostym (rys. 3.95) tworzy dwie fale płaskie Σ_e'' i Σ_o'' spolaryzowane liniowo w kierunkach wzajemnie prostopadłych, które są przesunięte przestrzennie: 1) w kierunku rozchodzenia się fal o odległość l ; 2) w kierunku do niego prostopadłym w płaszczyźnie pokrywającej się z osią optyczną o odległość e . Obydwa przesunięcia zależą od położenia osi optycznej w płytce, od jej grubości d oraz od dwójłomności $n_e - n_0$. Płaszczyzna drgań wektora indukcji elektrycznej fali nadzwyczajnej przechodzi przez oś optyczną, natomiast fali zwyczajnej jest do niej prostopadła.

W ogólnym przypadku fala może padać pod dowolnym kątem do płaszczyzny płytki i wówczas l i e będzie dodatkowo funkcją kąta padania.

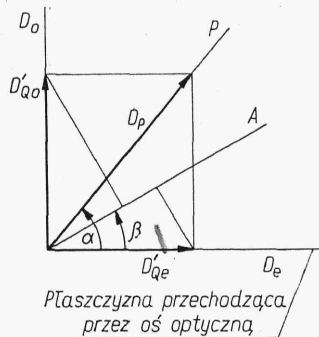
Rys. 3.96

Dla osi optycznej prostopadłej do kierunku rozchodzenia się fali $e = 0$ i

$$l = (n_e - n_0) d \quad (3.191)$$

Obie fale Σ_e'' i Σ_o'' spolaryzowane liniowo pod kątem prostym, interferując ze sobą i dają (zgodnie z p. 3.5.1) zaburzenie spolaryzowane eliptyczne. Niech teraz przed płytką Q (rys. 3.96) i poza płytką będą wstawione

dwa elementy przepuszczające tylko wektor indukcji w określonej płaszczyźnie. Pierwszy nazywa się *polaryzatorem* P drugi *analizatorem* A . Zasada pracy takiego elementu będzie omówiona w następnym punkcie. W celu przeanalizowania intensywności światła wychodzącego z analizatora, na rys. 3.97 pokazano rozmieszczenie wektorów indukcji (D_0 i D_e) fali zwyczajnej i nadzwyczajnej w kryształ; kierunek obserwacji prostopadły do płaszczyzny płytki zaznaczony jest strzałką na rys. 3.95.

Rys. 3.97

Jeżeli płaszczyzna drgań wektora D_P polaryzatora pokrywa się z płaszczyzną drgań wektora D_0 fali zwyczajnej kryształu, to znaczy fala Σ' jest spolaryzowana liniowo w płaszczyźnie prostopadłej do osi optycznej, ($\alpha = \pi/2$), to w kryształcie będzie się rozchodziło zaburzenie jako fala zwyczajna a poza płytką niezależnie od jej grubości pozostanie tylko fala Σ_0'' , której płaszczyzna drgań pokrywa się z płaszczyzną drgań fali Σ' . W tym przypadku płytka nie wpływa na zmianę stanu polaryzacji. To samo można powiedzieć, jeżeli płaszczyzna drgań wektora D_P pokrywa się z osią D_e ($\alpha = 0$).

Założmy że płaszczyzna drgań polaryzatora tworzy kąt α z osią D_e . Jeżeli przez D_P będzie oznaczona amplituda zaburzenia padającego na płytkę to składowe

$$D_{Qe} = D_P \cos \alpha \quad (3.192a)$$

$$D_{Q0} = D_P \sin \alpha \quad (3.192b)$$

będą amplitudami zaburzeń składowych rozchodzących jako fala nadzwyczajna i zwyczajna w płytce Q . Przez analizator przejdą z kolei tylko składowe amplitud

$$D_{Ae} = D_{Qe} \cos \beta \quad (3.193a)$$

$$D_{A0} = D_{Q0} \sin \beta \quad (3.193b)$$

Ostatecznie zaburzenie, które przechodzi przez płytkę jako fala nadzwyczajna, za analizatorem przyjmie postać

$$D'_{Ae} = D_{Ae} \exp(-i\omega t) \exp(i\delta) \quad (3.194a)$$

natomiast fala zwyczajna

$$D'_{A0} = D_{A0} \exp(-i\omega t) \quad (3.194b)$$

Czynnik $\exp(i\delta)$ uwzględnia różnicę fazową obydwu zaburzeń, powstałą w wyniku różnych prędkości rozchodzenia się obydwu fal w kryształcie.

Zaburzenia te ze sobą interferują i ponieważ mają tę samą płaszczyznę drgań mogą być przedstawione w postaci zespolonej. Uwzględniając zależności (3.180), (3.179) i (3.178) można wtedy napisać

$$D'_A = D'_{Ae} + D'_{A0} = D_p [\sin \alpha \sin \beta + \cos \alpha \cos \beta \exp(i\delta)] \exp(-i\omega t)$$

Intensywność światła za analizatorem wyniesie

$$I_A = D'_A D'^*_A = I_p \left[\cos^2 \alpha \cos^2 \beta + \sin^2 \alpha \sin^2 \beta + \frac{\sin 2\alpha \sin 2\beta}{2} \cos \delta \right] \quad (3.195)$$

gdzie I_p jest intensywnością światła przechodzącego przez polaryzator.

Ponieważ I_A jest funkcją δ oznacza to, że umieszczenie płytki kryształu między polaryzatorem i analizatorem uzależnia intensywność światła przechodzącego przez te trzy elementy od różnicy fazowej $\delta = 2\pi l/\lambda$ (rys. 3.95) fali zwyczajnej i nadzwyczajnej, a więc również umożliwia ocenę wzajemnego położenia obydwu fal Σ''_e i Σ''_o . Zostanie to później wykorzystane np. do badania kształtu fali. W tym ostatnim przypadku δ będzie przybierało różne wartości w różnych punktach płytki i w związku z tym powstanie pewien rozkład intensywności w polu widzenia. Zbiór punktów dla których I_A będzie przybierało wartości minimalne, przez analogię do zjawisk interferencji w świetle naturalnym, nazywać się będzie *prążkiem ciemnym*, natomiast zbiór punktów, dla których $I_A = I_{A \max}$ — *prążkiem jasnym*.

Ponieważ intensywność zależy również od położenia płaszczyzny drgań wektora indukcji elektrycznej polaryzatora i analizatora, zostanie przeprowadzona analiza wpływu kątów α i β na warunki obserwacji prążków. Celem analizy jest wyznaczenie warunków, dla których występuje maksymalny kontrast prążków oraz najwyższa intensywność światła przechodzącego. W tym celu odejmując i dodając do sumy w nawiasie wyrazu $\frac{\sin 2\alpha \sin 2\beta}{2}$ można sprowadzić zależność (3.195) do postaci

$$I_A = I_p \left[\cos^2(\alpha + \beta) + \sin 2\alpha \sin 2\beta \cos^2 \frac{\delta}{2} \right] \quad (3.196)$$

Rozpatrując najpierw przypadek, kiedy płaszczyzny drgań wektora D polaryzatora i analizatora leżą w tej samej ćwiartce podziału kąтового, to znaczy wtedy, gdy $\sin 2\alpha \sin 2\beta > 0$, to z uwagi na zmiany δ otrzymuje się

$$I_{A \max} = I_p [\cos^2(\alpha + \beta) + \sin 2\alpha \sin 2\beta]$$

$$I_{A \min} = I_p \cos^2(\alpha + \beta)$$

Prążek jasny występuje wtedy, gdy

$$\delta = \frac{2\pi l}{\lambda} = 2m\pi \quad m = 0, \pm 1, \pm 2 \dots$$

a więc dla

$$l_j = \lambda m \quad (3.197a)$$

natomiast ciemny, gdy

$$l_c = \frac{\lambda}{2} + m\lambda \quad (3.197b)$$

Maksymalny kontrast $C = \frac{I_{Amax} - I_{Amin}}{I_{Amax} + I_{Amin}} = 1$, występuje wtedy, gdy

$\cos(\alpha + \beta) = 0$, skąd $\alpha + \beta = \pi/2 + m\pi$. Jeżeli warunek ten jest spełniony wówczas $I_{Amin} = 0$, natomiast $I_{Amax} = \sin 2\alpha \sin 2\beta$. Warunkami najwyższej intensywności jasnego prążka będzie $|\sin 2\alpha| = 1$ i $|\sin 2\beta| = 1$, co w połączeniu z poprzednimi ustaleniami ostatecznie daje

$$\alpha = \beta = \frac{\pi}{4}, \quad \text{lub} \quad \alpha = \beta = \frac{3\pi}{4}$$

A więc płaszczyzny drgań polaryzatora i analizatora powinny być równoległe i tworzyć kąt $\pi/4$ z płaszczyzną przechodzącą przez oś optyczną płytki Q.

Z podobnej analizy dla kątów α i β leżących w różnych ćwiartkach ($\sin 2\alpha \sin 2\beta < 0$), wynika, że najkorzystniejsze warunki występują wtedy, gdy płaszczyzny drgań wektora D polaryzatora i analizatora są skrzyżowane pod kątem prostym i tworzą również z płaszczyzną przechodzącą przez oś kryształu kąt $\pi/4$. Przykładowo jeżeli $\alpha = \pi/4$, to $\beta = 3\pi/4$. Wtedy prążek ciemny spełnia zależność

$$l_c = m\lambda \quad (3.198a)$$

i jasny

$$l_j = \frac{\lambda}{2} + m\lambda \quad m = 0, \pm 1, \pm 2 \dots \quad (3.198b)$$

A więc zgodnie z wyrażeniami (3.197) i (3.198) prążki ciemne i jasne dla położenia równoległego i skrzyżowanego polaryzatora i analizatora zamieniają się miejscami.

Z równania (3.195) wynika, że intensywność I_A jest funkcją kąta obrotu analizatora β . Ale jeżeli $\cos \delta = 0$ ($\delta = \pi/2 + m\pi$) oraz $\cos \alpha = \sin \alpha$, ($\alpha = \pi/4$ lub $\alpha = 3\pi/4$) wówczas $I_A = 1/2 I_p$ niezależnie od wielkości kąta β . Zgodnie z p. 3.5.1 za płytką kryształu występuje wówczas polaryzacja kołowa i obrót analizatora nie może zmieniać intensywności światła przechodzącego. Dla innych wartości δ , lub α obrót analizatora daje zmiany intensywności I_A .

Płytką kryształu, dla której $\cos \delta = 0$, nazywana jest *ćwierćfalówką*. Jeżeli oś optyczna jest równoległa do jej płaszczyzn tworzących, wówczas zgodnie z wyrażeniem (3.191) jej grubość d musi spełniać zależność

$$l = (n_e - n_o)d = \frac{\lambda}{4} + \frac{m\lambda}{2} \dots m = 0, \pm 1, \pm 2 \dots \quad (3.199)$$

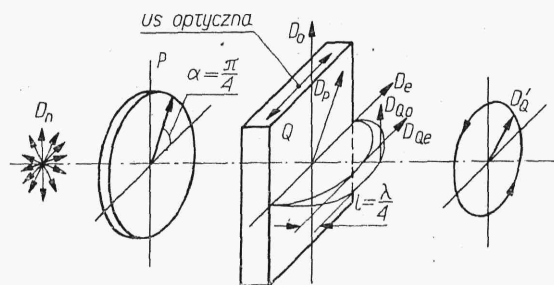
W przypadku, gdy płaszczyzna drgań D_p polaryzatora tworzy kąt $\pi/4$ z osią takiej płytki, wówczas powstaje za nią polaryzacja kołowa. Na rys. 3.98 pokazano schematycznie rozmieszczenie wektorów indukcji D z zaznaczeniem przesunięcia fazowego i wektorów fali nadzwyczajnej D_{Qe} i zwyczajnej D_{Qo} .

Płytką o grubości dwa razy większej, to znaczy wtedy gdy

$$(n_e - n_o)d = \frac{\lambda}{2} + m\lambda \quad (3.200)$$

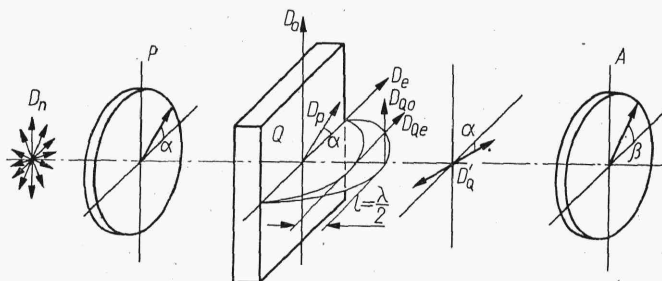
nazywana jest *półfalówką*. Wówczas $\delta = \pi + 2\pi m$ i zgodnie z p. 3.5.1 powstaje polaryzacja liniowa. Z równania (3.196) pozostanie

$$I_A = I_p \cos^2(\alpha + \beta) \quad (3.201)$$

Rys. 3.98

Oznacza to, że zawsze będzie spełnione $I_A = I_P$ jeżeli $\alpha = -\beta$. W przypadku, gdy płaszczyzna drgań polaryzatora położona jest pod kątem α względem płaszczyzny przechodzącej przez oś optyczną kryształu, wówczas za płytką półfalową otrzymana jest również polaryzacja liniowa z płaszczyzną drgań symetrycznie położoną względem osi optycznej (rys. 3.99). Płytką półfalowa powoduje obrót płaszczyzny drgań wektora o kąt 2α . W szczególnym przypadku dla $\alpha = \pi/4$ płaszczyzna drgań za półfalówką jest prostopadła do płaszczyzny drgań wektora przed nią.

Rys. 3.99

Z rys. 3.99 wynika, że na analizator pada światło spolaryzowane liniowo, przy czym płaszczyzny drgań wektora światła padającego i analizatora tworzą między sobą kąt $\varphi = \alpha + \beta$ i wtedy zgodnie z równaniem (3.201)

$$I_A = I_P \cos^2 \varphi \quad (3.202)$$

Jest to prawo Malusa wiążące intensywność światła przechodzącego przez element polaryzujący z intensywnością padającego nań światła spolaryzowanego liniowo. Ponieważ często elementy takie są absorpcyjne wówczas przez I_P należy rozumieć intensywność światła przechodzącego dla $\varphi = 0$. Jeżeli $\varphi = \pi/2$, to znaczy jeżeli płaszczyzna drgań analizatora jest prostopadła do płaszczyzny drgań światła padającego, wówczas nie zostanie ono przepuszczone przez analizator.

3.5.4. Elementy polaryzujące

Elementy polaryzujące, zwane również *polaryzatorami*, można podzielić na trzy grupy. Pierwsza oparta jest na zjawisku odbicia światła od dielektryka, druga wykorzystuje dwójłomność kryształów, zaś ostatnia zjawiska w absorpcyjnych ośrodkach anizotropowych.